

Η σκέψη είναι σαν την αναπνοή. Διαρκής, υπόκωφα αναζωογονητική, αναπόφευκτη. Πιστές σύντροφοι και οι δυο στο ταξίδι του ανθρώπου. Σκεφτόμαστε συνέχεια όπως και αναπνέουμε ακόμη και εκεί όπου υποψιαζόμαστε την ανυπαρξία, δηλαδή στον ύπνο μας. Εκείνες τις στιγμές, που συλλαμβάνουμε τον εαυτό μας να σκέφτεται, που τον παρατηρούμε να κολυμπάει στο ποταμό των συνειρμών, εκείνα τα κρίσιμα δευτερόλεπτα όπου αποκτάμε επίγνωση της ίδιας της σκέψης μας, μοιάζουν λίγο πολύ με το κράτημα της αναπνοής. Σα να μας φανερώνεται το αυτονόητο. Σα να μας αποκαλύπτεται η μεγαλύτερη μας ανάγκη, η πιο αναντίρρητη εξάρτηση μας από τον κόσμο. Η αναπνοή μετά το κράτημα, σε ένα μακροβούτι ασ πούμε, είναι απολαυστική και γεμάτη. Ξαναουσιτηνόμαστε μαζί της έστω και αν δε μας εγκατέλειψε ποτέ. Ποιος θα αρνηθεί πως το ίδιο δε συμβαίνει με τη σκέψη; Από το αυτάρεσκο λαχάνιασμα του παιδιού που τρέχει, μέχρι το λαχάνιασμα του ερωτευμένου που στέκεται ακίνητος και ντροπαλός μπροστά στην αγαπημένη του, αναπνοή και σκέψη ταλαντεύονται μαζί, με μια περιοδικότητα κοινή για το είδος, αλλά και μια ιδιαιτερότητα υπαρκτική για το καθένα. Αναπνοή και σκέψη είναι τα ασάρα δακτυλικά αποτυπώματά μας.

Η σκέψη είναι απολαυστική όταν βιώνεται σα ροή ελεύθερη, σα μια διαδικασία όπου κανένα πρόωρο σταμάτημα ή φρικτή εντατικοποίηση δε τη μετατρέπουν σε κουρέλι. Σε αυτή τη δεύτερη περίπτωση η σκέψη μπορεί να είναι οδυνηρή. Τη περιγράφουμε ως κόλαση. Η σκέψη είναι η αναπαράσταση του πραγματικού, μέσα μας. Μόνο που η σκέψη μπορεί να ταξιδεύει, φαινομενικά ελεύθερα, σε παρόν, παρελθόν και μέλλον. Σε αυτό το άρθρο θα σταθούμε στη νοσταλγία. Θα σκεφτούμε πάνω στη σκέψη. Θα επιδοθούμε σε εκείνο το κράτημα της αναπνοής όπου το παιδί δοκιμάζει τις αντοχές του. Ουσιαστικά σε ένα παιχνίδι χρόνου, ακόμη και αν με ζαβολιές ρουφάμε λιγάκι αέρα για να ξεγελάσουμε τους φίλους μας.

Η νοσταλγία αν και ετυμολογικά δε μας προετοιμάζει για κάτι τέτοιο, συχνά περιγράφεται σα να προκαλεί ένα ευχάριστο συναίσθημα. Ο χρόνος ποδοπατείται. Ημέρες, μήνες, έτη, προσπερνιούνται μέσα σε δευτερόλεπτα. Εικόνες, μυρωδιές, λέξεις που έχουν εγγραφεί σα μνημονικά ίχνη στο μυαλό, δεμένα μυστηριακά μεταξύ τους, ενεργοποιούνται τυχαία ή και εμπρόθετα και ένα ολόκληρο πανηγύρι συνειρμών μας κατακλύζει, τόσο έντονο, ώστε συχνά φαίνεται πως δε μπορούμε καν να το ελέγξουμε. Οι αναμνήσεις, εικόνες ασπρόμαυρες, εικόνες κινηματογραφικές εισβάλλουν στο παρόν, θυμίζουν εκείνο ή το άλλο, μας δεσμεύουν στη προσωπική μας ιστορία. Απέναντι σε αυτές μπορούμε να σταθούμε με αμφιθυμία. Ακόμη και με ενοχή. Δεν έχει σημασία. Το παρελθόν σχεδόν πάντα μας παρηγορεί. Η νοσταλγία

είναι σα το παραμύθι με το ασχημόπαπο που έγινε κύκνος. Το ασχημόπαπο υπήρξε. Τούτο δεν αλλάζει. Ωστόσο, πλέον υπάρχει μόνο για να μας υπενθυμίζει το θρίαμβο. Ακόμη και αν αυτός ο θρίαμβος δεν είναι τίποτε περισσότερο από τη φυσική κατάληξη των πραγμάτων.

Η ανάμνηση όπου τρέφει τη νοσταλγία έχει την ιδιότητα να παραχαράσσει τη πραγματικότητα. Η ανάμνηση δεν είναι μια πιστή αντιγραφή. Είναι μια ενεργητική διαδικασία όπου εμπλέκονται τόσο τα γεγονότα όσο και οι επιθυμίες, οι άμυνες, οι φαντασιώσεις. Ο αναμνήσεις διαβρωμένες από το χρόνο δε στέκονται ακίνητες σα βράχοι. Είναι περισσότερο κύματα. Μπερδεύονται η μία με την άλλη, αφρίζουν με το άγγιγμα της άμμου του παρόντος.

Η νοσταλγία είναι ευχάριστη όσο κάθε άλλο παιχνίδι του μυαλού. Ο άνθρωπος νοσταλγεί τους παιδικούς του έρωτες, τις φιλίες, τα φοιτητικά του χρόνια. Αρκεί μια στιγμή ψυχικής ηρεμίας, μια απειροελάχιστη αναπόληση και το ταξίδι της νοσταλγίας ξεκινά. Το ανεπαίσθητο χαμόγελο στα χείλη εκείνου που νοσταλγεί, νικάει το πόνο του παλαιού υποθετικού μεγαλείου. Η ιστορικότητα του ανθρώπου αναδύεται. Η βιογραφική ταυτότητα, εκείνο το δακτυλικό αποτύπωμα που αναφέραμε εμφανίζεται πεντακάθαρο πάνω σε ένα παλαιό και σκονισμένο έπιπλο όπου η νοσταλγία το τοποθετεί δίπλα σε μια ανάμνηση, σε πούμε γονεϊκής τρυφερότητας. Η νοσταλγία είναι ένα καταφύγιο ζεστό. Η τριβή των ετών τη θερμαίνει. Ακόμη και η παγερή παρατήρηση ενός καθηγητή στο σχολείο που τότε προκάλεσε ντροπή, εμφανίζεται πλέον τρυφερή.

Είναι αλήθεια πως το παρελθόν συχνά μας γεμίζει αμηχανία. Ο παρελθοντικός μας εαυτός, εκείνος όπου μετά βίας αναγνωρίζουμε σε παλιές φωτογραφίες, ξεπερασμένος από τον τωρινό, πιθανόν ωριμότερος, πιθανόν περισσότερο βαρετός, οπωσδήποτε όμως διαφορετικός, είναι ταυτόχρονα οικείος και ξένος. Η νοσταλγία μας, για αυτόν το ξένο που με μια καλύτερη ματιά τόσο μας μοιάζει, του συγχωρεί τα λάθη, δικαιολογεί τις συναισθηματικές του ακρότητες, τις αδικίες του και τα παθήματα του. Αν η νοσταλγία δεν ήταν τόσο γοητευτική θα μισούσαμε τον εαυτό μας. Η νοσταλγία όμως συγχωρεί... (είμαι βέβαιος πως αν τύχει μετά από μερικά χρόνια να ξαναδιαβάσω το άρθρο, θα συγχωρέσω στον εαυτό μου τη δυσανάλογα μεγάλη εισαγωγή του.)

Η νοσταλγία βυθίζεται μέσα σε ένα χαμόγελο, γλιστράει σε μια παιδική τσουλήθρα, καρδιοχτυπά σε ένα ραντεβού, αναφωνεί: «Ω φιλάτην πατρίς!», νιώθει ναυτία σε ένα

Νοσταλγία- μια αντεστραμμένη ουτοπία

του Νίκου Ρούσου

ταξίδι με πλοίο, νυστάζει, μυρίζει μαλλί της γριάς, έχει χίλια πρόσωπα, έχει χίλιες γεύσεις...

Η νοσταλγία είναι μια γιορτή που ο χρόνος μεταμφιέζεται! Και τι θεοπέσιο ταλέντο στις μεταμφιέσεις!

Η νοσταλγία πολλές φορές ωστόσο είναι μια φυγή. Από τι τάχα; Το παρόν γεμάτο άγχος, γεμάτο μέριμνες πνικτικές, γεμάτο απογοητεύσεις και ματαιώσεις εξαναγκάζει το υποκείμενο άνθρωπο σε μια ανακωχή. Εκείνες τις στιγμές όπου το παρόν δεν έχει τίποτα να επικαλεστεί για να τραβήξει το ενδιαφέρον, η νοσταλγία έρχεται σα μια ευεργετική παραίσθηση να υποσχεθεί ένα ικανοποιητικό «εκεί». Ένα «εκεί» ανύπαρκτο ωστόσο. Μια σκιά. Η νοσταλγία, σε αυτή τη περίπτωση, είναι ένα παυσίπονο. Η νοσταλγία προβάλλει τον εαυτό της στο μέλλον. Μπορούμε εξίσου παραισθητικά να αισθανθούμε τη νοσταλγία για κάτι όπου θα έρθει, για ένα σχέδιο που μας γεμίζει ανυπομονησία. Φανταζόμαστε το ερχόμενο σα κάτι που έχουμε ήδη ζήσει. Η νοσταλγία συνεπώς δεν είναι ένα γνωστικό καθαρά ενδιαφέρον. Είναι μια συναισθηματική αναζήτηση ασφάλειας, μια υπόσχεση ζεστασιάς. Είναι ένα αποτράβηγμα, ακόμη και σε συλλογικό επίπεδο, από το τρέχον προς κάτι διαφορετικό. Και σε τούτο μοιάζει με την ουτοπία. Είναι για την ακρίβεια μια αντεστραμμένη ουτοπία. Στο βαθμό όπου η ουτοπία γίνεται η φανταστική προβολή των δυνατοτήτων του πραγματικού στο μέλλον, η νοσταλγία είναι η προβολή των δυνατοτήτων του μεταμορφωμένου ιδανικού παρελθόντος στον θολό εαυτό του.

Η νοσταλγία είναι θεραπευτική στο βαθμό όπου μας βοηθά να επαναπροσδιοριστούμε. Είναι χρήσιμη από τη στιγμή όπου μας δίνει την αίσθηση μιας ζωής όπου άξιζε το κόπο να τη ζήσεις. Είναι πολύτιμη επειδή ανανεώνει την ανθρώπινη αλληλεγγύη στη βάση κοινών αναμνήσεων και προσδοκιών. Αν γίνει μόνιμο μοτίβο, μια αναμασόμενη τροφή, ένα μονότονο ταξίδι τότε μας εγκλωβίζει στο παρελθόν. Τούτη η μορφή της προσιδιάζει στον άνθρωπο που υποτάσσεται και παραιτείται. Γίνεται φτηνή δικαιολογία για να μη ζεις. Γίνεται μόνιμο καταφύγιο στη παραίσθηση. Η νοσταλγία είναι μια βαθιά εισπνοή και η φυσική συνέπεια της είναι μια δυνατή εκπνοή.